

ЎЗБЕК МАҚОЛЛАРИДА ЛИБОС НОМЛАРИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Холиқова Ҳафизахон Воҳидовна

ўқитувчи,

Муҳаммаджонов Жамшид

талаба,

Фарғона давлат университети

Аннотация: *Мазкур мақолада мақолларда қўлланилган либос номлар орқали сўз манипуляциясининг вужудга келиши ёритилиб берилган. Мисоллар орқали изоҳланган.*

Калит сўзлар: *мақол, маъно, салоҳият.*

Аннотация: *В данной статье освещается возникновение словесных манипуляций через прозвища, используемые в пословицах. Объясняется на примерах.*

Ключевые слова: *пословица, значение, потенциал.*

Abstract: *In this article, the emergence of word manipulation through nicknames used in proverbs is highlighted. Explained through examples.*

Keywords: *proverb, meaning, potential.*

Ўзбек тилида сўзнинг кудратига, унинг бузувчилик ва тузовчилик кучига алоҳида эътибор бериб келинади. Кишилик жамиятида сўз шундай қуролга айланганки, халқ уни яхши англаб, сўзнинг мақомига тўғри баҳо беради. Айниқса, “Сўзнинг мағзига боқ, мағзи бўлмаса, этагинг қоқ”, “Иссиқ кийим танни илитар, иссиқ сўз жонни илитар”, “Сўз берганга эргашма-бўз берганга эргаш”, “Оғзидан сўзи тушганнинг, қўлидан бўзи тушар”[1] сингари халқ мақоллари тил ва нутқда нақадар улкан салоҳият борлиги мато хусусияти орқали воқеланган. Хусусан, “Куч эгмаганни сўз эгар”, “Сўзлаганга қарама-сўзлатганга қара”, “Сўзи ўлганнинг-ўзи ўлар”, “Жўяли сўз жўясин топар, жўясиз сўз иясин топар” (ияси-эгаси маъносида келаяпти-Ш.Ж.) сингари ҳикматли сўзларда сўзнинг кудрати, сўз билан етказилган яранинг жароҳати оғир эканлиги, алалхусус, сўзнинг манипуляция қилиш имкониятига урғу берилмоқда. Сўз манипуляцияси қуйидаги мақолларда ўзига хос маъноларни ифодалайди:

1. Ҳаётий вазиятларда ишонувчанлик, бировнинг таъсирига тез берилиш ёмон оқибатларга олиб келиши мумкин. Мазкур ҳолат халқ мақолларида қуйидаги тарзда ифодаланади: “Бир кўрган юз эшитгандан яхши”, “Ишонган тоғда кийик ётмас”, “Ишониш билан касал бўлсанг, умид билан тузаласан”, “Қуф-суфчига ишонсанг ҳам, хўп хўпчига ишонма”.

2. Айрим мақолларда шахс индивидуализми, эгоцентрик ғоялар қораланади, яқдиллик, жамоа манфаатига ҳурмат, дахлдорлик тарғиб этилади: “Бахил тўймас, ўғри боймас”, “Бирлашган дарё бўлар, тарқалган ирмоқ бўлар”, “Бир тупурса, не бўлар, Ел тупурса кўл бўлар”.

3. Сўз ҳамда фикрнинг яратувчи ва бузғунчи функциясини юзага келтирган айрим мақолларда ҳаёт тажрибаси яширинган бўлади. Сўздан, яъни ўйланмай айтилган гапдан оғири йўқлиги, нотўғри фикр яхшини ёмон, дўстни душман қилишини қўйидаги мақол мазмунидан ҳам билиш мумкин: “Дунёни ел бузар, одамни – сўз”, “Одам сўзи билан синалар, ош – тузи билан”, “Сўздан сўзнинг фарқи бор, ўттиз икки нархи бор”.

4. Ўзбек мақолларининг аксариятида меҳнат феномени юзага чиқади. Меҳнатсеварлик инсонни улуғлаши, тарбиялаши, уни шаклланишига хизмат қилиши уқтирилади: “Ари захрин чекмаган, бол қадрини билмас”, “Бекорчининг бети йўқ, қозон озар эти йўқ”, “Аравани от тортар, кўланкасин ит”, “Бир кўллаб эксанг, икки кўллаб ўрасан”, “Бировнинг бергани кўргулик, меҳнатнинг бергани тўйгулик”, “Бўйнидан боғланган ит овга ярамас”, “Гап десанг қоп қоп, иш десанг Аштархондан топ”, “Дангасанинг иши битмас, ёз келса ҳам қиши кетмас”.

Мақолларда яхши билан ёмон, эзгулик билан ёвузлик, рўстгўйлик билан ёлғончилик, адолатпарварлик ва шу каби инсонга хос хусусиятлар кўпинча таққослаб ифода этилади. Масалан, “Яхшидан от қолади, ёмондан дод қолади”. Жуда кўп мақолларда феъл сўз туркумлари буйруқ шаклида қўлланилиб, тингловчига нисбатан буюриш, илтимос қилиш, панд-насихат қилиш, тилак-истак билдириш маъноларини англатади. “Хайр қилсанг, бутун қил”, “Ёмғирда от танлама, ҳайитда қиз”. Луғатнинг қиймати шундаки, у халқнинг тил бойлигини намоёиш этади ва халқнинг тил бойлигини намоёиш этади ва халқларнинг урф одатларини, феъл атворини, руҳиятини, ўтмиш тарихини ва бошқа хусусиятларини яқиндан ўрганишга кўмаклашади. Асрлар оша сайқал топиб келган миллий урф-одат ва анъаналаримиз умуминсоний қадриятлар билан уйғунлашуви ҳаётий зарурият, яъни аниқроқ айтганда, демократия тамойиллари миллий қадриятларимизни шакллантириши, уларни янада такомиллашуви ва гуллаб-яшнашига хизмат қилмоғи зарур. Бунда айниқса тил эгаларининг бўёқдор, сержило мақоллар мазмунини англаши, билиши муҳимдир. Чунки мақоллар халқнинг ҳаётий муаммолари меҳнат машаққати, ғам андуҳи, роҳат фароғати, муваффақият ва мағлубияти, расм-русумлари ҳамма-хаммаси кўзгудагидек акс этиб туради. Бу кўхна халқ билан бирга олиму уламоларнинг, фозилу фузалоларнинг, хассос шоирларнинг ҳиссалари катта бўлиб, улар мақоллар таркибида халқ

мулкига айланган. Уларни билиш ва амал қилиш эса ёшларда ижобий фазилатларни шакллантиришга ёрдам беради.

АДАБИЁТЛАР:

1. Ҳикматнома. Ўзбекистон энциклопедияси. Т.1990. 381-382 б.
2. Azimbayevna, D. G., & Vohidovna, X. X. (2021). FEATURES IN THE TRANSLATION OF MEDICAL TERMS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(11), 470-474.
3. Azimbayevna, D. G., Qizi, G. J. Z., & Vohidovna, X. X. (2021). Peculiarities Of Translating Medical Terms. *Texas Journal of Medical Science*, 2, 6-9.
4. Vokhidovna, K. K. Teaching Foreign Languages at Preschools. *International Journal on Integrated Education*, 4(3), 237-239.
5. Каримова, Г. (2022). МАЪНАВИЯТ ВА МИЛЛИЙ ТАРБИЯ. *Экономика и социум*, (3-2 (94)), 612-615.
6. Saidolimovna, Z. D. (2019). THE FORMATION OF INTERETHNIC COMMUNICATION CULTURE OF THE YOUTH: METHODOLOGICAL ANALYSIS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(12).
7. Закирова, Д. (2021). Millatlararo umumbashariy manfaatlar va qadriyatlar. *Общество и инновации*, 2(10/S), 227-233.
8. Zakirova, D., & Nishanova, S. (2022). Legal basis for the development of the idea of interethnic harmony and religious tolerance in Uzbekistan. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(6), 125-129.
9. Azimbayevna, D. G. A., & Vohidovna, X. X. (2022). THE MAIN PROBLEMS IN THE TRANSLATION OF MEDICAL TERMS. *Eurasian Journal of Academic Research*, 2(2), 427-432.
10. Vokhidovna, K. K. (2022). Psycholinguistic Basis for the Intensification of Foreign Language Teaching in Non-Linguistic Directions. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(11), 121-126.
11. Vokhidovna, K. K. (2022). Use of Regional Materials in the Process of Teaching a Foreign Language. *Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture*, 3(11), 115-120.
12. Vokhidovna, K. K. (2022). PSYCHOLINGUISTIC FOUNDATIONS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHODS. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 2(11), 397-402.